

« ۳۳ » اسباب برای

خشوع در نماز

نویسنده: شیخ محمد صالح المنجد
ترجمه و اختصار: أبو شاکر مسلم

موسسه المدینة العلمیة
المطبعة الحجریة
المنیرة
المنیرة
المنیرة

شناخت کتاب:

نام کتاب	::	۳۳ اسباب برای خشوع در نماز
نویسنده	::	شیخ محمد صالح المنجد
ترجمه و اختصار	::	ابوشاکر مسلم
نوبت انتشار	::	دوم
سال انتشار	::	۱۳۹۸

عن عمر بن الخطاب رضى الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ : إنما الأعمال بالنيات وإنما لكل امرئ ما نوى فمن كانت هجرته إلى الله ورسوله فهجرته إلى الله ورسوله ومن كانت هجرته إلى دنيا يصيبها أو امرأة يتزوجها فهجرته إلى ما هاجر إليه. [جامع الاحاديث الصحيح].

نشر و چاپ این کتاب برای هر مسلمان آزاد است

این کتاب از کتابخانه موحدین دانلود شده است.

«۳۳» اسباب خشوع برای نماز.....(۳)

رسول الله ﷺ میفرماید:

«أول شئ يرفع من هذه الأمة الخشوع ، حتى لا ترى فيهم خاشعا» . [رواه ابن حبان] .

«یعنی: اولین چیزی که از این امت برداشته میشود خشوع است ، حتی تا اینکه در بین ایشان خاشع را پیدا نمیتوانی».

«۳۳» اسباب خشوع برای نماز.....(۴)

عنوان

فهرست مطالب

صفحه

۸..... **سبب اول** برای خشوع در نماز: «امادگی برای نماز و خوش آمدگویی نماز»

۱۰..... **سبب دوم** برای خشوع در نماز: «آرامش و سکون در نماز»

۱۲..... **سبب سوم** برای خشوع در نماز: «یاد مرگ در نماز»

سبب چهارم برای خشوع در نماز: «تدبر در آیات یکه در نماز خوانده می شود و تدبر

در اذکار مسنونه در نماز»..... ۱۴

سبب پنجم برای خشوع در نماز: «قطع ، قطع (آیه ، آیه) خواندن (نه تیز خواندن

آیات)»..... ۱۷

سبب ششم برای خشوع در نماز: «به ترتیب و ترتیل خواندن قرآن کریم و زیبا ساختن

صدا»..... ۱۷

سبب هفتم برای خشوع در نماز: «طوری نماز ادا گردد که الله این نماز را از او قبول می

کند»..... ۱۹

سبب هشتم برای خشوع در نماز: «خواندن نماز قریب ستره (ستره نهادن)»..... ۲۰

سبب نهم برای خشوع در نماز: «نهادن دست راست بالای چپ در سینه»..... ۲۰

سبب دهم برای خشوع در نماز: «نظر کردن به جای سجده»..... ۲۱

سبب یازدهم برای خشوع در نماز: «حرکت دادن انگشت سبابه در نماز»..... ۲۱

۳۳) اسباب خشوع برای نماز.....(۵)

- سبب دوازدهم برای خشوع در نماز: «تلاوت مختلف سوره های قرآن در نماز و خواندن اذکار و دعاهای مختلف در نماز»..... ۲۳
- سبب سیزدهم برای خشوع در نماز: «سجده ی تلاوت قرآن کریم»..... ۲۳
- سبب چهاردهم برای خشوع در نماز: «پناه خواستن از شر شیطان در نماز»..... ۲۴
- سبب پانزدهم برای خشوع در نماز: «بررسی چگونگی ادای نماز سلف صالح و حالت آنها در نماز»..... ۲۸
- سبب شانزدهم برای خشوع در نماز: «شناخت لذت های خشوع در نماز»..... ۳۱
- سبب هجدهم برای خشوع در نماز: «خواندن زیاد دعاهای مسنونه در مکان مخصوص نماز به خصوص در سجده»..... ۳۲
- سبب بیستم برای خشوع در نماز: «خواندن اذکار و دعاهای وارده (مسنون) بعد از نماز»..... ۳۶
- سبب نوزدهم برای خشوع در نماز: «دور کردن آنچه که مشغول میسازد نمازگزار را»..... ۴۰
- سبب بیستم برای خشوع در نماز: «نخواندن نماز در لباس یکه در آن نقشه یا چیزی نوشته شده باشد یا رنگ ها شده باشد یا تصاویری که انسان نماز گزار را مشغول کند»..... ۴۰

«۳۳» اسباب خشوع برای نماز.....(۶)

سبب بیستم یکم برای خشوع در نماز: «نخواندن نماز در وقت حاضر بودن طعام ، یا داشتن

اشتهای طعام»..... ۴۰

سبب بیست دوم برای خشوع در نماز: «نخواندن نماز در وقتیکه وضو تنگ بوده

باشد»..... ۴۱

سبب بیست سوم برای خشوع در نماز: «زمانیکه برای انسان خواب پیش میشود نماز

نخواند»..... ۴۳

سبب بیست چهارم برای خشوع در نماز: «برابر نکردن سنگ ریزه ها در نماز»..... ۴۴

سبب بیست پنجم برای خشوع در نماز: «بلند نخواندن قرائت به قرائت دیگر نماز

گزار»..... ۴۴

سبب بیست ششم برای خشوع در نماز: «ادا نکردن نماز پشت امام خواب آلو و یا بی

وضوء»..... ۴۳

سبب بیست هفتم برای خشوع در نماز: «ترک این طرف و آنطرف نظر کردن

در نماز»..... ۴۴

سبب بیست هشتم برای خشوع در نماز: «بلند نکردن چشم بطرف آسمان»..... ۴۴

سبب بیست نهم برای خشوع در نماز: «نه انداختن آب دهن در پیش روی در

نماز»..... ۲۶

«۳۳» اسباب خشوع برای نماز.....(۷)

۴۵..... سبب سی ام برای خشوع در نماز: «مقابله با فاجه در نماز (عدم فاجه در نماز)».....

۴۶..... سبب سی و یکم برای خشوع در نماز: «نگرفتن دستان در بغل در نماز».....

سبب سی و دوم برای خشوع در نماز: «آویزان نکردن لباس، قدیفه و یا دستمال به

۴۶..... زمین».....

۴۶..... سبب سی و سوم برای خشوع در نماز: «ترک مشابَهت با حیوانات».....

۴۷..... خواهش ما از شما عزیزان:.....

اسباب خشوع در نماز

سبب اول برای خشوع در نماز: «آمادگی برای نماز و خوش آمدگویی نماز»:

قال سعيد بن المسيب رحمه الله: « ما أذن المؤذن منذ ثلاثين سنة، إلا وأنا في المسجد ».

سعيد بن مسيب رحمه الله می فرماید: در طول ۳۰ سال (زندگیم) همواره قبل از این که مؤذن اذان بگوید در مسجد (حاضر) بودم. [مصنف ابن ابی شیبة (۳۵۲۲)].

زمانی این سبب مهیا می شود که آنچه که مؤذن بگوید و در جواب او کلمات یکه می گوید گفته شود. از ابوسعید رضی الله عنه روایت است که پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمود: « إذا سمعتم النداء فقولوا مثل ما يقول المؤذن ». [متفق علیه].
یعنی: «هرگاه اذان را شنیدید مثل آنچه که مؤذن می گوید، بگویید».

وبعد از اذان دعایی مشروع و مسنون « اللهم رب هذه الدعوة التامة والصلاة القائمة ، آت محمدا الوسيلة والفضيلة وابعثه المقام المحمود الذي وعدته » گفته شود. از جابر روایت است که پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمود: « من قال حين يسمع النداء : اللهم رب هذه الدعوة التامة و الصلاة القائمة آت محمدا الوسيلة و الفضيلة و ابعثه مقاما محمودا الذي وعدته، حلت له شفاعتي يوم القيامة ».

یعنی: «هر کس پس از شنیدن اذان بگوید - اللهم رب هذه الدعوة التامة و الصلاة القائمة، آت محمداً الوسيلة و الفضيلة و ابعثه مقاماً محموداً الذي وعدته -

«۳۳» اسباب خشوع برای نماز.....(۹)

یعنی : الهی ! ای پروردگار این دعوت کامل و نماز برپا شده، وسیله و فضیلت را به محمد عطا فرما و در روز قیامت او را به مقام محمود و ستوده‌ای که به او وعده داده‌ای مبعوث فرما - شفاعت من در روز قیامت شامل حال او می‌گردد».

بخاری (۶۱۴).

وسپس دعای یکه بین اذان وقامت است آنرا بخواند ، وضوء کامل بگیرد برای نماز ، وکارهای خویش را با «بسم الله» آغاز کند ، وبعد از وضوء دعای خاص وضوء «أشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له وأشهد أن محمدا عبده ورسوله» و (اللهم اجعلني من التوابين واجعلني من المتطهرين). را بخواند ، و خویش را عادت به مسواک کردن دهد ، زیرا به واسطه آن دهن پاک می‌گردد و خواندن قرآن و نماز با دهن پاک لذت خاصی دارد ، چنانکه پیامبر ﷺ میفرماید: «پاک کنید دهن تا نرا برای خواندن قرآن کریم [السلسلة الصحيحة (۱۲۱۳)]» ، و پوشیدن لباس زینتی ، پاک و نظیف چنانکه الله ﷻ میفرماید: ﴿يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ﴾ اعراف: ۲۱ (ای فرزند آدم! در هر نماز خود را بپوشانید و بیارایید) والله ﷻ لایق است نسبت به همه که برای آن زیب و زینت شود ، و همچنان پوشانیدن عورت و پاکی بدن و انتظار کشیدن نماز و برابر نمودن صف و خالی نگذاشتن صفوف ؛ زیرا شیطان در صف نا تکمیل خلل می‌کند.

❁ عامر بن عبدالله بن زبیر در بستر مرگ، نفس‌های آخر را می‌کشید و خانواده‌اش دور و بر او در حال گریستن بودند.....

در حال جان دادن ، صدای مؤذن را شنید که برای نماز مغرب اذان می‌گفت.

«۳۳» اسباب خشوع برای نماز.....(۱۰)

در حالی که نفس‌هایش به سختی بیرون می‌آمد و به سختی جان می‌داد.
هنگامی که صدای مؤذن را شنید به کسانی که اطرافش بودند گفت: دستم را بگیرید!

گفتند: به کجا می‌روی؟

گفت: به مسجد

گفتند: با این حال؟

گفت: سبحان الله! صدای منادی نماز را بشنوم و او را اجابت نکنم؟ دستم را بگیرید.... دو مرد از دو سوی او را به مسجد بردند... یک رکعت را همراه با امام به جای آورد و در سجده جان داد...

سب «وم برای خشوع در نماز: آرامش و سکون در نماز»:

«بود پیامبر ﷺ که در صف خوب مطمئن ایستاد می شد حتی تا اینکه هر استخوانش در جای خود قرار می گرفت [الفتح ۲/۸۳]».

و پیامبر ﷺ میفرماید: «بدترین دزد، دزد نماز است، اصحاب گفتند: در نماز چگونه دزدی می کند؟! پیامبر ﷺ فرمود: تمام نمی کند رکوع و سجده خود را [صحیح الجامع (۹۷۷)]».

و نیز پیامبر ﷺ میفرماید: «کسیکه رکوع خود را تمام نمی کند و در سجده نول می زند (مثل نول زدن مرغ) همانند شخصی گرسنه ای است که میخورد یک خرما و یا دو خرما را حال آنکه از آن بهره نمی گیرد [رواه الطبرانی ۴/۱۱۵]».

«۳۳» اسباب خشوع برای نماز.....(۱۱)

وعن أبي بكرة أنه انتهى إلى النبي ﷺ وهو راعع فرقع قبل أن يصل إلى الصف ثم مشى إلى الصف . فذكر ذلك للنبي ﷺ فقال : " زادك الله حرصا ولا تعد" [رواه البخاري].

یعنی: أبوبکره خود را در نماز نزد رسول الله ﷺ رسانید ورسول الله ﷺ درحال رکوع بود. پس رکوع کرد (أبوبکره) پیش از اینکه خود را به صف برساند ، سپس به صف رفت ، این واقعه را برای رسول الله ﷺ بازگو کرد و رسول الله ﷺ فرمود: الله حرص وشوق تو را زیاد کند. اما بار دیگر این عمل را انجام نده.

پیامبر ﷺ میفرماید: یک مرد شصت سال نماز می خواند ؛ اما نمازش قبول نمی شود ؛ این بخاطری است که شاید رکوع اش را تمام کرده ولی سجده اش را تمام نکرده ؛ یا اینکه سجده اش را تمام کرده لیکن رکوع اش را تمام نکرده.[سلسله الصحیحه للالبانی].

◆ ابن زبیر هنگامیکه در نماز ایستاد می شد. از عجز وسکون زیاد در نماز ، فکر میکردی که او چوپ است .

◆ معاذ بن جبل می گوید: از روزی مسلمان شدم تا حالا ندانستم که چه کسی در پهلویم در نماز ایستاده شده است.

◆ سعید بن المسیب می گوید: بیست سال است که مسلمان هستم ؛ اما وقتیکه در نماز جماعت ایستاد می شوم نمیدانم چه کسی در پهلویم آمد ونماز همراهم ادا میکند.[سیره صوتی شیخ سر دارولی].

سب سوم برای شوع در نماز: «یاد مرگ در نماز»:

رسول الله ﷺ می فرماید: «یاد کنید مرگ را در نماز خویش زیرا شخص یکه در نماز مرگ را یاد می کند ؛ مناسب است که نمازش نیک شود و می خواند شخص نمازی را که گمان میکند که غیر از این دیگر نماز نمی خواند [السلسله الصحیحة ۱۴۲۱]».

رسول الله ﷺ به ابویوب وصیت کرد که: «وقتیکه می خواستی نماز بخوانی پس بخوان نماز یکه با آن وداع می کنی (یعنی آخرین نماز که می خوانی) [مسند احمد ۴۱۲/۵]».

امام احمد روایت می کند که: «مَا قَرَأَ عَبْدُ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا هَاتَيْنِ الْآيَتَيْنِ قَطُّ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ إِلَّا بَكَى ﴿١٠٦﴾ وَإِنْ تُبَدُّوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفَوُهُ ﴿١٠٧﴾ إِلَى آخِرِ الْآيَةِ ثُمَّ يَقُولُ: إِنَّ هَذَا لِإِحْصَاءٍ شَدِيدٍ» [الزهد للإمام أحمد ۱۰۷۸] .

یعنی: هر زمان که ، عبدالله بن عمر رضي الله عنهما این دو آیه آخر سوره بقره را تلاوت می نمود: ﴿١٠٦﴾ وَإِنْ تُبَدُّوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفَوُهُ إِلَى آخِرِ الْآيَةِ ﴿١٠٧﴾ (اگر چیزی را شما آشکار کنید یا پنهان...) گریه می کرد و می گفت بدرستی در آن حساب کتاب سختی است .

صحابی می گوید: در غزوه بدر وقتی نیمه شب آمد، نمم باران شروع شد، ما به درختها و سپرهای مان پناه بردیم، لحظاتی بعد، هر که با ما بود خوابش بُرد مگر

«۳۳» اسباب خشوع برای نماز.....(۱۳)

رسول الله ﷺ! [تنها] زیر درختی ایستاده بود و تا صبح نماز میخواند و می گریست [الجامع الصحيح للسنن: ۴۲۱/۱۴].

عمر رضی الله عنه در نماز صبح اغلب سوره‌های کهف، طه و دیگر سوره‌های بزرگ را می‌خواند و گریه می‌کرد، به طوری که تا چندین صف صدای گریه ایشان به گوش می‌رسید. یک بار در نماز صبح سوره یوسف را می‌خواند، وقتی به این آیه رسید: ﴿قَالَ إِنَّمَا أَشْكُوا بَثِّي وَخُزْيِي إِلَى اللَّهِ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾ [یوسف: ۸۶] «گفت: از غم و اندوهم تنها به پروردگار شکایت می‌برم و از سوی پروردگار چیزی می‌دانم که شما نمی‌دانید».

چنان گریه کرد که صدای ایشان در سینه حبس شد. در نماز تہجد گاهی به قدری گریه می‌کرد که بیهوش می‌شد و بر زمین می‌افتاد. این است حال آن شخصی که از شنیدن نام وی، لرزه بر اندام پادشاهان و فرمانروایان بزرگ جهان می‌افتاد. امروز نیز بعد از حدود چهارده قرن شوکت و عظمت ایشان بر سر زبان‌ها جاری است. امروز هیچ حاکم و پادشاهی نیست که با یک فرد معمولی از رعایای خود اینگونه رفتار و برخورد کند

پس برادر عزیزم: وقتی که در نماز ایستاده می‌شوی فکر کن که بعد از تمام این نماز مرگ به سراغت می‌آید و از دنیا می‌روی و این آخرین نماز ات می‌باشد.

عصام از حاتم زاهد بلخی رحمه الله پرسید تو چگونه نماز می‌خوانی؟

۳۳» اسباب خشوع برای نماز..... (۱۴)

فرمود: وقت نماز که میرسد با اطمینان کامل وضو میگیرم و سپس به جای میروم که در آنجا نماز خوانده میشود و طوری می ایستم که گویا کعبه روبروی من است و پاهای من بر پل صراط قرار دارند، سمت راستم بهشت و سمت چپم جهنم است و بالای سرم فرشته موت قرار دارد و چنین تصور میکنم که این آخرین نماز در زندگی من است و شاید بار دیگر نماز خواندن برام میسر نشود و حالت قلبم را فقط الله جل جلاله میداند و بس. و سپس با کمال عاجزی "الله اکبر" میگویم و بعد از آن قرآن میخوانم و همراه با تفکر در معانی آن.

بعد از آن با تواضع و فروتنی رکوع میکنم و با عاجزی سجده و با اطمینان کامل، طوری نماز را به اتمام میرسانم که با توجه به رحمت الله ﷻ قبولیت آنرا امیدوار هستم و با توجه به اعمال خودم از قبول نشدنش میترسم!

عصام پرسید چند مدت است اینگونه نماز میخوانی؟

حاتم جواب داد: سی سال است. آنگاه عصام به گریه در آمد و گفت: مرا یک نماز هم با این کیفیت نصیب نشده است!

سب چهارم برای نشوع در نماز: «تدبر در آیات یکه در نماز خوانده می شود

و تدبر در اذکار مسنونه در نماز»:

قرآن کریم برای تدبر نازل شده است ﴿﴾ کتاب أنزلناه إليك مبارك ليدبروا آیاته وليذکر أولوا الألباب ﴿﴾ (کتابی است پر برکت که آنرا بر تو نازل کردیم ، تادر آیاتش تدبر کنند و خردمندان پند گیرند).

«۳۳» اسباب خشوع برای نماز..... (۱۵)

وتدبر حاصل نمی شود مگر به علم و تعلیم علم.

ابن جریر طبری می گوید: «من تعجب می کنم از آن اشخاص یکه قرآن را می خوانند ولیکن تفسیر و مفهوم آنرا نمی دانند پس چگونه بدون علم و تدبر از نماز خویش میتوان لذت برد؟!» [تفسیر طبری ۱/۱۰].

رسول الله ﷺ قرآن را با تدبر می خواند. ابن خزیمه روایت می کند که: «رسول الله ﷺ به نماز ایستاد شد یک شب تکرار می خواند آیه ﴿وَإِن تَعَذَّبْهُمْ فَإِنَّمَا عِبَادُكَ وَإِن تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ (اگر آنان را عذاب کنی آنان بندگان تو هستند ، و اگر آنان را بیامرزی ، تو نیرومند حکیمی هستی) تا که نماز را تمام نمود [صحیح ابن خزیمه ۱/۲۷۱] .»

صحابی جلیل القدر قتاده بن نعمان رضی الله عنه نماز شب را فقط با سوره ﴿قُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ﴾ میخواند ، و همیشه این سوره را (باتدبر) تکرار می خواند [مسند احمد ۳/۴۳].

عزیزان گرامی! هرگاه در نماز آیه عذاب یا آیه رحمت یا آیه سؤال بیاید باید توقف کنی و در آیه عذاب پناه بجوایی و در آیه رحمت آنرا طلب کنی و در آیه سؤال از الله آنرا سوال کنی .

حدیثه رضی الله عنه میفرماید: «إِذَا مَرَّ بِآيَةٍ فِيهَا تَسْبِيحٌ سَبَّحَ وَإِذَا مَرَّ بِسُؤَالٍ سَأَلَ وَإِذَا مَرَّ بِتَعَوُّذٍ تَعَوَّذَ» (صحیح مسلم).

«۳۳» اسباب خشوع برای نماز.....(۱۶)

یعنی: زمانیکه رسول الله ﷺ به آیه تسبیح میرسید سبحان الله میگفت و زمانیکه به آیه سوال میرسید از الله سوال مینمود و زمانیکه به آیه عذاب میرسید از آن پناه میخواست.

و در ترمذی و نسائی چنین روایت شده است که: «اذا مر بآیه عذاب وقف وتعوذ». یعنی: زمانیکه رسول الله ﷺ به آیه عذاب میرسید توقف مینمود و از آن پناه میخواست.

أبوداود در شماره حدیث (۸۷۳) آورده که: «عَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكِ الْأَشْجَعِيِّ قَالَ قُتِمْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ لَيْلَةً فَقَامَ فَقَرَأَ سُورَةَ الْبَقَرَةِ لَا يَمُرُّ بِآيَةِ رَحْمَةٍ إِلَّا وَقَفَ فَسَأَلَ وَلَا يَمُرُّ بِآيَةِ عَذَابٍ إِلَّا وَقَفَ فَتَعَوَّذَ».

یعنی: عوف بن مالک می گوید: ایستاد شدم همراهی رسول الله ﷺ در شبی از شبها برای ادای نماز ، پس سوره بقره را تلاوت نمود. زمانیکه برآیه عذاب آیه و آیه رحمت میرسید توقف می نمود(در آیه عذاب از الله پناه می خواست و در آیه رحمت آنرا از الله طلب می کرد).

شیخ محمد صالح منجد فک الله اسره میفرماید: و هذا يدل على مشروعية الوقوف عند آية العذاب والتعوذ.

امام نووی رحمه الله گفته است که امام شافعی فرموده: سنت است برای تلاوت کننده قرآن در نماز و خارج از نماز که در اثنای تلاوت آیه عذاب ، رحمت و سؤال توقف کند و از الله پناه یا سؤال یا طلب نماید و همچنین این توقف برای امام و مقتدی و در نماز فرض و سنت نیز است.(المجموع).

«۳۳» اسباب خشوع برای نماز.....(۱۷)

پس قرآن را با تدبر بخوان و با فهم و معانی آن تلاوت کن تا خشوعت زیاد گردد.

سبب پنجم برای خشوع در نماز: «قطع ، قطع (آیه ، آیه) خواندن آیات (نه تیز خواندن آیات):»

قطع قطع خواندن آیات در نماز و یا حرف حرف خواندن آن در نماز کمک می کند برای فهم و تدبر نماز ، و این سنت رسول الله ﷺ است .
وقفه آوردن در سر هر آیت سنت رسول الله ﷺ است اگرچه معنایش در آیات دیگر تکمیل شود .

وعن ام سلمة قالت: كان رسول الله ﷺ يقطع قرائته يقول: «الحمد لله رب العالمين» ثم يقف «الرحمن الرحيم» ثم يقف... [سنن ترمذی وجامع الاحادیث الصحيح].
ام سلمه رضی الله عنها میفرماید: «بود رسول الله ﷺ که قطع قطع و آیه آیه قرائت می نمود مثلاً میگفت: «الحمد لله رب العالمین» باز (اندکی وقفه و سکوت می نمود) باز میگفت: «الرحمن الرحیم» باز (اندکی وقفه و سکوت می نمود)» .
شیخ آلبانی می گوید: و این سنت (فراموش) شده ای است که اکثریت قاریان و حافظان فراموش نموده اند .

سبب ششم برای خشوع در نماز: «به ترتیب و ترتیل خواندن قرآن کریم و زیبا ساختن صدا»:»

بود قرائت رسول الله ﷺ جدا جدا و حرف حرف [مسند احمد ۶/ ۲۹۴] .

«۳۳» اسباب خشوع برای نماز.....(۱۸)

و بود رسول الله ﷺ که می خواند سوره ای را در نماز و آنرا به ترتیب و ترتیل می خواند حتی اینکه سوره های کوتاه به خواندن ترتیلی رسول الله ﷺ طولانی معلوم می شد.

و به ترتیب و ترتیل خواندن چنانکه نماز دارای خشوع می شود ؛ همچنان زیبایی و خوش آوازی در نماز نیز سبب خشوع می شود ، طوریکه رسول الله ﷺ می فرماید: «زیبا سازید قرآن را به صدای تان ، زیرا با صدای زیبا قرآن زیاد زیبا تر می شود [صحیح الجامع]».

البته زیبا ساختن صدا مثل فاسقان نباشد ، بلکه صدای زیبا سبب شود که در نماز خشوع پیدا شود ، و در غیر از آن صدایی زیبایی در کار نیست.

سبب هفتم برای خشوع در نماز: «طوری نماز ادا کرده که الله این نماز را از او قبول می کند»:

رسول الله ﷺ میفرماید که الله ﷻ فرمود: «تقسیم نموده ام نماز را بین خود و بین بنده ام دو حصه (نصف) ، و است برای بنده ام آنچه که سوال میکند ، و قتیکه می گوید: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ الله ﷻ می گوید: مرا بنده ام ستود ، و قتیکه می گوید: ﴿الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ﴾ الله ﷻ می گوید: بنده ام برایم ثنا و صفت فرستاد ، و قتی که می گوید: ﴿مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ﴾ الله ﷻ می گوید: مرا بنده ام تمجید کرد ، و قتیکه می گوید: ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ الله ﷻ می گوید:

«۳۳» اسباب خشوع برای نماز.....(۱۹)

اینست رابطه ای من وبنده ام ، است برای بنده ام آنچه که می خواهد ، وقتیکه می گوید: ﴿إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ اللَّهُ ﷻ می گوید: اینست رابطه ای من وبنده ام ، است برای بنده ام آنچه که می خواهد ، وقتیکه می گوید: ﴿صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ﴾ اللَّهُ ﷻ می گوید: اینست رابطه ای من وبنده ام ، است برای بنده ام آنچه که می خواهد.» [صحیح مسلم کتاب الصلاة.]

و نیز رسول الله ﷺ می فرماید: «یکی از شما وقتیکه نماز می خواند تحقیق با الله مناجات (راز و نیاز) می کند ، پس بنگرد که چگونه با الله ﷻ مناجات (راز و نیاز) می کند» [مستدرک حاکم ۱/۲۳۶].

♦ و نیز سلف صالح بودند که «هنگامیکه نماز می خواندند رنگ شان تغیر می کرد ، وقتیکه از ایشان پرسیده می شد چرا در نماز رنگ تان تغیر میکند؟! می گفتند: در مقابل الله ایستاد می شویم نه در مقابل بندگانش».

♦ روزی امام بخاری رحمه الله را در نماز بار بار گزدم می گزد ، از او پرسیدند چرا نماز را ترک نکردی؟! گفت: سوره ی طولانی را شروع کرده بودم ونخواستم آنرا قطع کنم.

«۳۳» اسباب خشوع برای نماز.....(۲۰)

سبب هشتم برای شوع در نماز: «خواندن نماز قریب و نزدیک ستره (ستره

نهادن)»:

یکی از موارد یکه در نماز شخص خشوع را می آورد؛ گذاشتن ستره است، زیرا ایستاده شدن نزدیک ستره چشم های نماز گزار را کوتاه می سازد و از شر شیطان محفوظ می دارد، و دور می باشد از رفت و آمد مردم.

رسول الله ﷺ میفرماید: «وقتیکه یکی از شما نماز می خواند پس بخواند پیش روی ستره، و ستره را نزدیک خویش قرار دهد [صحیح الجامع]».

و نیز رسول الله ﷺ میفرماید: «شیطان قطع نمی کند نماز ستره گار را». و فاصله ستره تا نماز گزار سه زراع باشد.

سبب نهم برای شوع در نماز: «نهادن دست راست بالای چپ در سینه»:

رسول الله ﷺ وقتیکه به نماز ایستاد می شد می نهاد دست راست خود را بالای دست چپ خود [صحیح مسلم (۴۰۱)] و بود رسول الله ﷺ انرا بالای سینه ای خود می گذاشت [الارواء ۲/۷۱].

از امام احمد رحمه الله سوال شد که چرا دست راست را بالای دست چپ می گذارند؟! امام رحمه الله فرمود: «ذلت و خواری انسان است پیش روی پروردگار و سبب و خشوع در نماز میباشد» [ابن رجب ۲۲].

«۳۳» اسباب خشوع برای نماز.....(۲۱)

امام ابن حجر عسقلانی می گوید: علماء گفته اند که: «حکمت در گذاشتن دست راست بالای چپ و نهادن آن بالای سینه اینست که نشان می دهد (اوبنده ای) سوال کننده ای ذلیل و خوار نزد الله میباشد و نزدیک میباشد به خشوع» [فتح الباری ۲/۲۲۴].

سب دهم برای خشوع در نماز: «نظر کردن به جای سجده»:

از عائشه رضی الله عنها روایت است که «رسول الله ﷺ نماز خواند ، پایین می کرد سر خویش را ، و می انداخت چشم خویش را بطرف زمین [مستدرک] . وقتیکه رسول الله ﷺ داخل کعبه شد دور نکرد چشم های خود را از سجده اش تا اینکه از آن خارج نگردید. [الارواء ۲/۷۳].

سب یازدهم برای خشوع در نماز: «حرکت دادن انگشت سبابه در نماز»:

متأسفانه این عمل را که اکثر مردم برای آن اهمیت قائل نیستند و این در حقیقت سر چشمه ای جهالت ایشان است درحالیکه اشاره به انگشت ، برای خشوع در نماز مهم است رسول الله ﷺ میفرماید: «لهی أشدّ علی الشیطان من الحدید. یعنی: السبّابة» [روایت احمد و بزار].

یعنی: این اشاره با انگشت، بر شیطان، از آهن، کارآمدتر است.

فوائد اشاره بالسبابه:

۱- رسول الله ﷺ میفرماید: (لهی أشدّ علی الشیطان من الحدید) [صحیح - روایت احمد].

«۳۳» اسباب خشوع برای نماز.....(۳۳)

یعنی : حرکت دادن انگشت سبابه (شهاده) دست راست هنگام تشهد نماز، برای شیطان شدیدتر از ضربه زدن آهن به او میباشد.

۲- از ابن عباس پرسیدند درباره کسی که دعا میکند و انگشت خود را بلند میکند؟! گفت: نشانه ای اخلاص (او) است. [فقه السنه].

۳- انس بن مالک می گوید: نشانه ای تضرع و زاری است.

۴- امام مجاهد می گوید: آن مرگ شیطان و خنثی ساختن وسوسه شیطان است [فقه السنه].

۵- عمل به سنت های نبی کریم ﷺ است.

۶- به غصه آوردن اهل بدعت است.

۷- اصحاب رسول الله ﷺ به همدیگر وصیت و تشویق می نمودند به اشاره بالسابه.

سبب دوازدهم برای خشوع در نماز: «تلاوت مختلف سوره های قرآن در نماز و خواندن اذکار و دعاهای مختلف در نماز»:

تفاوت های متفاوت از سوره های قرآن و خواندن هر سوره در هر رکعت قرآن از جاهای مختلف قرآن کریم سبب خشوع در نماز می شود ، زیرا با خواندن آیات متفاوت و مختلف قرآن سبب میشود مضامین جدید از قرآن بیاموزیم.

«۳۳» اسباب خشوع برای نماز.....(۳۳)

و نیز خواندن از هر جای قرآن کریم سنت رسول الله ﷺ می باشد و تکمیل کننده خشوع می باشد.

سب سیزدهم برای شروع نماز: «سجده ای تلاوت قرآن کریم»:

از آداب تلاوت قرآن کریم اینست که زمانیکه آیات سجده تلاوت می شود باید سجده ای تلاوت انجام گیرد چنانکه الله ﷻ میفرماید: ﴿إِذَا تُلِّیٰ عَلَیْهِمْ آیٰتُ الرَّحْمٰنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَّ بُكُیًّا﴾ (چون آیات الله بر آنها تلاوت می شد سجده کنان و گریان به (خاک) می افتادند).

سجده ی تلاوت در نماز از امور است که خشوع را در نماز زیاد می کند. از ابی رافع روایت است که میفرماید: «خواندم همراهی ابوهریره نماز خفتن را ، وقتیکه خواند ﴿إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ﴾ سپس سجده نمود ؛ برایش گفتم چرا این کار را کردی؟! ابوهریره گفت: «خواندم پشت ابوالقاسم ﷺ چنین نمازی را (و آن چنین کرد)، پس من همیشه این کار را انجام خواهم داد تا اینکه با آن ملاقات نمایم» [صحیح البخاری].

در حدیث می آید که وقتیکه پسر آدم آیه سجده را می خواند و سپس سجده می کند شیطان از آن دور می شود و گریه می کند و می گوید: ای افسوس! الله آدم را به سجده امر نمود و سجده کرد برای آن جنت است ، و من را به سجده امر نمود و نافرمانی کردم پس براتم جهنم است. [صحیح مسلم (۱۳۳)].

«۳۳» اسباب خشوع برای نماز..... (۳۴)

سبب چهاردهم برای شوع در نماز: «پناه خواستن از شر شیطان در نماز»:

شیطان دشمن ماست ، و از دشمنی آن وسوسه در نماز است ، تا که خشوع نماز گزار را از بین ببرد و نماز را بالای آن خلط کند.

امام احمد رحمه الله در «مسند أحمد» با سند صحیح روایت کرده است که عثمان بن ابی العاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ گفت: [ای رسول الله، شیطان بین من و نماز و قرائتم مانع می شود. رسول الله ﷺ فرمود: «ذَاكَ شَيْطَانٌ يُقَالُ لَهُ خَنْزَبٌ فَإِذَا أَحْسَسْتَهُ فَتَعَوَّذْ بِاللَّهِ مِنْهُ وَاتَّقِ عَلَى يَسَارِكَ ثَلَاثًا».

یعنی: این شیطانی است که او را خنزب می گویند: وقتی حضورش را حس کردی، از او به خدا پناه ببر و سه مرتبه در سمت چپ خود آب دهان بیانداز. عثمان می گوید: این کار را انجام دادم و خداوند او را از من دور کرد. احمد (۴/۲۱۶) مسلم (۲۲۰۳)

در مورد وسوسه از رسول الله ﷺ سؤال شد. در صحیح مسلم به روایت ابوهریره رضی الله عنه آمده است: «جَاءَ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ فَسَأَلُوهُ إِنَّا نَجِدُ فِي أَنْفُسِنَا مَا يَتَعَاظَمُ أَحَدُنَا أَنْ يَتَكَلَّمَ بِهِ، قَالَ: وَقَدْ وَجَدْتُمُوهُ؟ قَالُوا: نَعَمْ، قَالَ: ذَاكَ صَرِيحُ الْإِيمَانِ».

یعنی: «گروهی از مردم، از یاران پیامبر ﷺ نزد ایشان آمدند و پرسیدند، ما در وجود خودمان (افکاری) را می یابیم که گفتن آن بر ما دشوار است. پیامبر

«۳۳» اسباب خشوع برای نماز.....(۳۵)

ﷺ فرمودند: آیا شما آن را یافته و احساس کرده اید؟ گفتند: بله پیامبر ﷺ فرمود: این صریح ایمان است .

بنابراین همانطور که در این حدیث آمده، صحابه نیز دچار وسوسه شده اند - پس اگر آنها دچار وسوسه شوند، ما چرا دچار نشویم! - ولی پیامبر ﷺ نه تنها آنرا زشت ندانستند بلکه از آن بعنوان " ایمان " نام می برند .

یعنی شیطان به سوی ایمانداران می رود و سعی می کند که آنها را با وسوسه منحرف کند. ولی این باعث نگرانی نیست زیرا شیطان جز وسوسه انداختن در دل شخص کاری نمی تواند کند : از ابن عباس رضی الله عنه روایت شده که گفت: شخصی نزد رسول الله ﷺ آمد و گفت: « يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّ أَحَدَنَا يَجِدُ فِي نَفْسِهِ - يُعْرِضُ بِالشَّيْءِ - لَأَنَّ يَكُونَ حُمَمَةً أَحَبُّ إِلَيْهِ مِنْ أَنْ يَتَكَلَّمَ بِهِ؛ فَقَالَ: اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي رَدَّ كَيْدَهُ إِلَى الْوَسْوَسَةِ»

یعنی: «ای رسول الله! یکی از ما در وجود و روان خود، مطلب و موردی را احساس می کند که اگر وجودش سوخته و خاکستر شود، بهتر است از این که آن را بر زبان بیاورد، پیامبر ﷺ فرمودند: الله اکبر، الله اکبر، الله اکبر، سپاس پروردگاری راست که مکر شیطان را در حد وسوسه رد نمود (وکاهش داد).

ولی راه حل علاج چیست تا از این وسوسه ها رهایی یابیم :

۱- از ادامه ی این افکار باز بیاید. چون تا زمانیکه آن وسوسه ها بر زبان جاری نشده است، ضرری به دینتان نمی رساند. زیرا تلفظ آن وسوسه ها کفر است و نباید بر زبان جاری کرد هر چند در قلب باشد چنانکه پیامبر ﷺ می فرمایند: أَنْ

«۳۳» اسباب خشوع برای نماز..... (۲۶)

النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ تَجَاوَزَ لِأُمَّتِي عَمَّا وَسَّوَسَتْ أَوْ حَدَّثَتْ بِهِ أَنْفُسَهَا، مَا لَمْ تَعْمَلْ بِهِ أَوْ تَكَلَّمْ». (بخاری: ۶۶۶۴)

یعنی: از ابوهریره رضی الله عنه روایت است که نبی اکرم ﷺ فرمود: «الله از وسوسه های امت و آنچه که در دلهایشان می گذرد تا زمانی که آنها را عملی نکرده اند و یا به زبان نیاورده اند، صرف نظر نموده است».

۲- موقع وسوسه بگوید: «آمنت بالله». بنا به روایتی دیگر بگوید: «آمنت بالله و رسله» زیرا در حدیث آمده که: از ابوهریره رضی الله عنه روایت است که رسول الله ﷺ فرمودند: «لَا يَزَالُ النَّاسُ يَتَسَاءَلُونَ حَتَّى يُقَالَ: هَذَا خَلَقَ اللَّهُ الْخُلُقَ، فَمَنْ خَلَقَ اللَّهُ؟ فَمَنْ وَجَدَ مِنْ ذَلِكَ شَيْئًا فَلْيُثَلِّ: آمَنْتُ بِاللَّهِ» مسلم (۱۳۴)

یعنی: «همواره از مردم سؤال می کنند تا جایی که گفته می شود: الله تعالی مخلوقات را آفریده است، پس چه کسی الله را آفریده است؟ هر کس از شما چنین موردی را یافت، بگوید: (آمنت بالله) به الله ایمان آوردم..

و نیز از ابوهریره رضی الله عنه روایت است که پیامبر ﷺ فرمود: «إِنَّ الشَّيْطَانَ يَأْتِي أَحَدَكُمْ فَيَقُولُ: مَنْ خَلَقَ الْأَرْضَ؟ فَيَقُولُ: اللَّهُ، فَيَقُولُ: مَنْ خَلَقَ اللَّهَ؟ فَإِذَا أَحَسَّ أَحَدُكُمْ بِشَيْءٍ مِنْ هَذَا فَلْيُثَلِّ: آمَنْتُ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ» مسلم (۱۳۴۱) و احمد (۲۳۱/۲)، (۲۱۴/۵).

یعنی: شیطان نزد یکی از شما می آید و می گوید: چه کسی زمین را آفریده است؟ می گوید: الله. سپس می گوید: چه کسی الله را آفریده است؟ چون یکی

«۳۳» اسباب خشوع برای نماز.....(۳۷)

از شما متوجه چنین موردی شد، فوراً بگوید: آمَنْتُ بِاللَّهِ وَبِرُسُلِهِ: به الله و پیامبرانش ایمان آوردم..

۳- به الله پناه ببرد و بگوید: اعوذ بالله من الشيطان الرجيم، چنانکه در حدیث آمده: از ابوهیره رضی الله عنه آمده است که رسول الله ﷺ فرمود: «يَأْتِي الشَّيْطَانُ أَحَدَكُمْ فَيَقُولُ: مَنْ خَلَقَ كَذَا، مَنْ خَلَقَ كَذَا، حَتَّى يَقُولَ: مَنْ خَلَقَ رَبِّكَ؟ فَإِذَا بَلَغَهُ فَلْيَسْتَعِذْ بِاللَّهِ وَلْيَنْتَه» بخاری(۳۲۷۴) مسلم (۱۳۴) و (۲۱۴).

یعنی: «بدون تردید، شیطان نزد یکی از شما می آید و می گوید: چه کسی این را آفریده است؟ چه کسی آن را آفریده است؟ تا جایی که می گوید: چه کسی پروردگارت را آفریده است؟ چون کار به این جا رسید، به الله تعالی پناه ببرد و از این افکار باز بیاید .

سبب نهم برای خشوع در نماز: «بررسی چگونگی ادای نماز سلف صالح و حالت آنها در نماز»:

انسان می خواهد نمازش با خشوع زیبا شود ؛ باید بنگرد که سلف صالح چگونه نماز ادا می کردند.

نمونه ی از چگونگی نماز سلف صالح:

♦ ابوبکر بن عیاش می گوید: ابا اسحاق سبعی را دیدم که گریه می کرد.

گفتم ای ابا اسحاق چه چیزی سبب گریه ات شده؟!

«۳۳» اسباب خشوع برای نماز.....(۲۸)

گفت: نیرو و توانم رفت، نمازم از من رفت، من نمیتوانم ایستاده نماز بخوانمگر با (سوره ی) بقره و آل عمران.

(یعنی: وقتی ایستاده نماز میخوانم فقط میتوانم سوره ای بقره و آل عمران را بخوانم و بیشتر از این نمیتوانم بخوانم). رواه ابن حبان فی الثقات (۸/۶۷).

♦ محمد بن مبارک میفرمایند: سعید بن زید را میدیدم هنگامی که نماز جماعت را از دست میداد ریشش را میگرفت و گریه میکرد [الحلیة ج ۶ ص ۱۲۶].

♦ مسلم بن بشار در مسجد نماز می خواند گوشه ای از مسجد منهدم گردید؛ مردم از گوشه ای مسجد فرار کردند ولی اصلا مسلم بن بشار ندانست که آیا مسجد منهدم شده یا خیر؟!.

♦ بودند سلف صالح وقتیکه در نماز ایستاد می شدند نمیدانستند که چه کسی آماده و در پهلوی ایشان به امام اقتدا نموده است.

حسان بن ابی سنان از نماز عید برگشت سپس زنش به او گفت: چند بانوی زیبا دیدی؟ ایشان فرمود: هنگامی که خارج شدم تا برگشتم جز به انگشت شستم نگاه نکردم. التبصرة از ابن جوزی ص ۱۰۶.

♦ امام ابن قیم رحمه الله می فرماید: مشاهده می کردم که وقتی شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه الله برای (نماز) جمعه خارج می شد، هر آنچه که در خانه از نان و غیره می بود را بر میداشت و در راه به صورت پنهانی صدقه میداد. زاد المعاد (۱/۳۹۵).

«۳۳» اسباب خشوع برای نماز.....(۲۹)

♦ امام احمد در شبانه روز سیصد رکعت نماز می گزارد. پس از آنکه زندانی شد و او را مضروب ساختند، نمی توانست بیشتر از یکصد و پنجاه رکعت بگزارد.

♦ کسی می گفت: من احمد بن حنبل را زمانی که پسر بچه ای بود می شناختم و او شب ها را با نماز زنده می داشت.

♦ سیدنا عمر رضی الله عنه در غیر اوقات نماز به مساجد سر میزد تا ببیند چه کسی در غیر وقت نماز در مسجد نشسته اند ، سؤال کرد: چرا نشسته اید؟ گفتند: آمده ایم از الله طلب روزی کنیم. عمر عصایش را درآورد و به آنها زد وگفت: وای بر شما! کسی حق ندارد به خاطر طلب روزی در مسجد بنشیند و بگوید: بار الها! به من روزی بده ، زیرا آسمان طلا و نقره نمی بارد.

♦ محمد بن واسع رحمه الله می گوید : «مرد بیست سال [در نماز و عبادت] می گریست و همسرش که با او زندگی می کرد خیردار نمی شد!» [صفة الصفوة ۱۹۳ / ۳]

♦ سلف می گفتند: چنین بودیم ، اگر نماز را شروع می کردیم دنیا را نیز با کفش هایمان بیرون می آوردیم.

یعنی که دنیا را نیز مانند کفشها از قلب خود بیرون می آوردیم و غرق تفکر در نماز می شدیم..

آیا ما چنین هستیم ؟...الله این حب و شوق نماز و اخلاص را در دل هایمان قرار بده..

«۳۳» اسباب خشوع برای نماز.....(۳۰)

♦ دزدی به خانه مالک بن دینار رحمه الله وارد شد و هیچ چیزی پیدا نکرد که بدزدد

مالک خطاب به او گفت چیزی از امور دنیا پیدا نکردی آیا نمیخواهی از امور آخرت با نصیب شوی؟

دزد گفت : بله

مالک گفت : وضو بگیر و دو رکعت نماز بخوان

پس آن مرد نماز خواند و سپس به مسجد رفت

از مالک بن دینار رحمه الله سؤال کردند این کیست؟

فرمودند : آمده بود از ما بدزدد که او را دزدیدیم. [سیر أعلام النبلاء ۵/۳۶۳].

♦ سعید بن مسیب رحمه الله نماز با جماعت شان تا چهل سال فوت نشده است. [حلیه اولیاء ص ۴۷۶].

♦ عبدالله بن عمر یک دفعه نماز عشاء با جماعت از شان فوت شد کل شب را بیدار ماندند و نماز خواندند. [حلیه اولیاء ۲۶۶].

♦ محمد بن مبارک میفرمایند: سعید بن زید را میدیدم هنگامی که نماز جماعت را از دست میداد ریشش را میگرفت و گریه میکرد [الحلیة ج ۶ ص ۱۲۶].

♦ یکبار نماز جماعت از حاتم رحمه الله فوت شد که بر اثر آن خیلی ناراحت شد، دونفر از دوستانش برای تسلیت پیش او رفتند او گریه میکرد میگفت: اگر پسرم فوت میکرد نصف مردم «بلخ» برای گرفتن تسلیت نزد من می آمدند. علت این

«۳۳» اسباب خشوع برای نماز.....(۳۱)

امر جز این نیست که «مصیبت دینی» در نظر مردم از «مصیبت دنیوی» سبک تر است!.

♦ از یکی از سلف جماعتش ترک شد ، چنان گریه میکرد که گویا تمام اهل وعیالش فوت کرده باشد.

سب شانزدهم برای شروع نماز: «شناخت لذت های خشوع در نماز»:

قبل از اینکه میخواهی در نماز خشوع پیدا کنی؟! باید راه های لذت از خشوع را دریابی.

وعن عثمان قال : قال رسول الله ﷺ : " ما من امرئ مسلم تحضره صلاة مكتوبة فيحسن وضوءها وخشوعها وركوعها إلا كانت كفارة لما قبلها من الذنوب ما لم يؤت كبيرة وذلك الدهر كله " . [رواه مسلم].

یعنی: رسول الله ﷺ میفرماید: «نیست هیچ شخصی مسلمانانی که حاضر شود به نماز پنج وقت ، که وضوء خویش را کامل بسازد ، و نیز نیک (ودرست) بسازد خشوع و رکوع آنرا ، مگر اینکه می باشد برای آن کفاره تمام گناهان تا آنکه گناه کبیره را انجام نداده باشد ، و همین طور ادامه دارد در تمام سال» [صحیح مسلم].

«۳۳» اسباب خشوع برای نماز.....(۳۳)

سبب پنجم برای خشوع در نماز: «خواندن زیاد دعاهای مسنونۀ در مکان

مخصوص نماز به خصوص در سجده»:

شک نیست که راز و نیاز همراه با الله و طلب از او و پناه خواستن از او و دعاهای زیاد ، از اسباب خشوع در نماز و رسیدن به الله ﷻ می باشد.

رسول الله ﷺ میفرماید: «کسیکه از الله سوال نکند ، الله بالای او غضب می شود» [سنن الترمذی ۱/۴۲۶].

از رسول الله ﷺ در مکان های خاص نماز دعاهای خاصی ثابت شده است ، خصوصاً در وقت رکوع و بلند شدن از رکوع و در سجده و درین سجده ، رسول الله ﷺ میفرماید: «قریب می باشد بنده به الله در سجده ، پس در سجده زیاد دعاها نمائید» [صحیح مسلم (۲۱۵)].

بعضی از اذکار داخل نماز:

دعاء بعد از تکبیرة الاحرام و قبل از قرائت سوره فاتحه: به این دعاء، دعاء استفتاح میگویند، و عبارتند از :

- الحمد لله حمداً كثيراً طیباً مبارکاً فيه (روایت مسلم)
- الله أكبر کبیراً، والحمد لله کثیراً، وُسُبْحان الله بکرةً وأصیلاً" (روایت مسلم)

«۳۳» اسباب خشوع برای نماز.....(۳۳)

- اللهمّ باعد بيني وبين خطاياي كما باعدت بين المشرق والمغرب، اللهم نَقِّنِي من خطاياي كما يُنَقِّي الثوبَ الأبيضُ من الدنس، اللهم اغسلني من خطاياي بالثلج والماء والبرد " (روایت بخاری و مسلم).
- اللهم رب جبرائيل وميكائيل وإسرافيل، فاطر السموات والأرض، عالم الغيب والشهادة، أنت تحكم بين عبادك فيما كانوا فيه يختلفون. اهدني لما اختلف فيه من الحق بإذنك إنك تهدي من تشاء إلى صراط مستقيم" (روایت مسلم) - این دعاء را پیامبر صلی الله علیه و سلم در نماز قیام اللیل میخواندند .

و اذکار رکوع عبارتند از :

- سُبْحانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ (روایت مسلم)
- اللهم لك ركعتُ ، وبك آمنتُ ، ولك أسلمتُ ، خشع لك سمعي وبصري ومخّي ، وعظمي وعصبي (روایت مسلم).
- سُبْحانَكَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي (روایت بخاری و مسلم)
- سُبُوحٌ قُدُوسٌ رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ (روایت مسلم)
- سُبْحانَ ذِي الْجَبَرُوتِ وَالْمَلَكُوتِ وَالْكِبْرِيَاءِ وَالْعَظَمَةِ (روایت أبو داود)

اذکار بعد از رکوع عبارتند از :

- سمع اللع لمن حمده

«۳۳» اسباب خشوع برای نماز.....(۳۴)

- ربنا لك الحمد ملء السموات والأرض وملء ما شئت من شيء بعد
أهل الشناء والمجد أحق ما قال العبد وكلنا لك عبد اللهم لا مانع لما
أعطيت ولا معطى لما منعت ولا ينفع ذا الجد منك الجد " (روایت مسلم)

و اذکار سجود عبارتند از :

- سُبحان ربی الأعلى (روایت مسلم)
- اللهم لك سجدتُ ، وبك آمنتُ ، ولك أسلمتُ ، سجد وجهی
للذی خلقه وصوره ، وشق سمعه وبصره ، تبارك الله أحسن الخالقین
(روایت مسلم)
- اللهم اغفر لی ذنبی كله ، دقه وجله ، وأوله وآخره ، وعلانيته وسره
(رواه مسلم)
- سُبحانک وبمديک ، لا إله إلا أنت (روایت مسلم)
- اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ ، وبمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ ، وَأَعُوذُ
بِكَ مِنْكَ ، لا أُحْصِي نِنَاءً عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَي نَفْسِكَ
(روایت مسلم)

اذکار بین سجدهتین عبارتند از :

- اللهم اغفر لی وارحمنی وعافنی واهدنی وارزقنی " (روایت أبو داود وابن
ماجه)
- اللهم اغفر لی ، اللهم اغفر لی . (رواه دار القطنی).

« ۳۳ » اسباب خشوع برای نماز (۳۵)

نوت: در دعاهاى سجده تنها « اللهم اغفر لى، اللهم اغفر لى » سنداً قوى
ميباشد.

و اذكار تشهد عبارتند از :

- التحيات لله والصلوات والطيبات السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاته السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمدا عبده ورسوله (روایت بخاری و مسلم).
- التحيات المباركات الصلوات الطيبات لله السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاته السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمدا رسول الله (روایت مسلم).
- اللهم صل على محمد وأزواجه وذريته كما صليت على آل إبراهيم وبارك على محمد وأزواجه وذريته كما باركت على آل إبراهيم إنك حميد مجيد (روایت بخاری و مسلم).
- اللهم صل على محمد وعلى آل محمد كما صليت على آل إبراهيم إنك حميد مجيد اللهم بارك على محمد وعلى آل محمد كما باركت على آل إبراهيم إنك حميد مجيد (روایت بخاری و مسلم).

البته در مورد اذكار تشهد فقط يك صيغه تشهد و صلوات ابراهيمى را ميخواند
يعنى تکرار نميشوند، ولي در رکوع و سجود ميتوان اذکار را بارها تکرار کرد .

«۳۳» اسباب خشوع برای نماز.....(۳۶)

اما در مورد دعاء و اذکار قبل و بعد از نماز، سنت پیامبر صلی الله علیه و سلم این بوده است که دعاء را قبل از سلام میخواندند و اذکار را بعد از سلام .

برخی از دعاهای قبل از سلام عبارتند از :

- اللهم اغفر لی ما قدمت وما أخرت وما أسررت وما أعلنت وما أسرفت وما أنت أعلم به منی أنت المقدم وأنت المؤخر لا إله إلا أنت (روایت مسلم)
- اللهم إني أعوذ بك من عذاب القبر وأعوذ بك من فتنة المسيح الدجال وأعوذ بك من فتنة الحيا وفتنة الممات اللهم إني أعوذ بك من المأثم والمغرم .
- اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْجُبْنِ وَالْبُحْلِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ أَنْ أُرَدَّ إِلَى أَرْضِي الْعُمْرِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الدُّنْيَا، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْقَبْرِ (روایت بخاری).

سبب هشتم برای خشوع در نماز: «خواندن اذکار و دعاهای وارده (مسنون)

بعد از نماز:»

شک نیستی که اذکار بعد از نماز تأثیر واقعی خود را در خشوع نماز دارد ، برخی از اذکار مسنونه بعد از نماز را اینجا ذکر خواهیم نمود باذن الله:-

از نماز عبارتند از :

«۳۳» اسباب خشوع برای نماز.....(۳۷)

- "استغفر الله" (سه بار) (روایت مسلم)
- "سبحان الله" (۳۳ بار) (روایت مسلم)
- "الحمد لله" (۳۳ بار) (روایت مسلم)
- "الله أكبر" (۳۳ بار) (روایت مسلم)
- "لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد، وهو على كل شيء قدير" (۱ بار) (روایت مسلم)
- "اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ، وَمِنْكَ السَّلَامُ، تَبَارَكْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ" (روایت مسلم)
- "لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد، وهو على كل شيء قدير، اللهم لا مانع لما أعطيت، ولا معطي لما منعت، ولا ينفع ذا الجند منك الجند" (متفق عليه)
- "لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد، وهو على كل شيء قدير، لا حول ولا قوة إلا بالله، لا إله إلا الله، ولا نعبد إلا إياه، له النعمة، وله الفضل، وله الثناء الحسن، لا إله إلا الله مخلصين له الدين ولو كره الكافرون" (روایت مسلم)
- "اللَّهُمَّ أَعِنِّي عَلَى ذِكْرِكَ، وَشُكْرِكَ، وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ" (صحيح - روایت أبو داود).

«۳۳» اسباب خشوع برای نماز.....(۳۸).

سبب نوزدهم برای خشوع در نماز: «دور کردن آنچه که مشغول می سازد نماز گزار را»:

انس رضی الله می گوید: «بوده پرده ای که در آن نقش شده بود (ویا لباس یکه دارای رنگ بود) برای عائشه رضی الله عنها ، در گوشه ی از خانه اش ، رسول الله ﷺ برای عائشه گفت: دور کن این پرده را ، زیرا که تصاویر این پرده در نماز برای من پیش می شود پس عائشه آنرا دور نمود. [صحیح مسلم ۳/۱۶۶۸]»

وهمچنان نماز خواندن در گرمی زیاد و سردی زیاد نیز درست نیست ، ابن قیم می گوید: ادای نماز در گرمی زیاد مانع خشوع و خضوع در نماز می شود [الوابل الصیب (۲۲)].

واقعاً که اسباب و سائل امروزی از خشوع و خضوع در نماز انسان را محروم می سازد ؛ همانند اینترنت و تلویزیون و غیره.

ویکی از اشیا یی که مانع خشوع نماز گزار می شود ، نوشتار های داخل مساجد میباشد ، ولو که در آنها آیات و احادیث هم نوشته شوند درست نیست. و باید نوشته نشوند تا سبب نشود که خشوع از بین برود.

از شیخ ابن عثیمین پرسیده شد: حکم نوشتن آیات و احادیث بر روی دیوار مساجد چیست؟

«۳۳» اسباب خشوع برای نماز.....(۳۹)

ایشان جواب می دادند: این امر باعث ایجاد تشویش بر (نماز) مردم است، نوشتن آیات قرآن بر روی دیوار (حال چه دیوار مساجد باشد یا غیر مساجد) جزو بدعت می باشد و از هیچکدام از صحابه رضی الله عنهم دیده نشده که دیوارهای خود را با آیات قرآن منقوش کرده باشند، از طرفی نوشتن این آیات بر روی دیوارها نوعی اهانت به کلام الله است.

بنابراین نوشتن آیات قرآن بر روی دیوار مساجد یا منازل همگی بدعت هستند که در عهد سلف مرسوم نبوده است.

اما نوشتن احادیث؛ اگر در جهت قبله باشد چون باعث تشویش است و ممکن است برخی از مأمومها هنگام نماز خود بدان نظر کنند و لذا علما آنرا مکروه می دانند. اما در غیر سمت قبله یا در منازل ایرادی ندارد که احادیثی که دارای فوایدی هستند نوشت مانند نوشتن ذکر کفاره ی مجلس «سبحانک اللهم ربنا وبحمدک، أشهد أن لا إله إلا أنت، أستغفرک وأتوب إليه» چرا که در آن نوعی تذکر وجود دارد. [لقاء الباب المفتوح (۱۹۷ / السؤال رقم ۸].

خلاصه آنکه نوشتن آیات قرآن بر روی دیوار مساجد یا محراب بدعت و مکروه است که علما از آن حذر کرده اند، با این حساب به طریق اولی نوشتن آیات قرآن بر سقف مسجد مکروه خواهد بود و بدعت است.

«۳۳» اسباب خشوع برای نماز.....(۴۰)

سبب بیستم برای خشوع در نماز: «نخواندن نماز در لباس یکه در آن نقشه یا چیزی نوشته شده باشد یا رنگ ها شده باشد یا تصاویر یکه انسان نماز گزار را مشغول کند»:

از عائشه رضی الله عنها روایت است که میفرماید: «ایستاد شد رسول الله ﷺ تا نماز ادا کند ، در یک لباس یکه دارای نشانه ها(خط ها) بود پس رسول الله ﷺ طرف آن دید وقتیکه نمازش را تمام نمود ، فرمود: این لباس را ببرید به ابی جهم بن حذیفه. و برای من بیا. رید لباس "انجانیه"(غیر لباس خط دار و نشانه دار) و در روایتی آمده که گفت: من را مشغول ساخت این لباس در نماز» [صحیح مسلم(۵۵۶)].

خلاصه اینکه: خواندن نماز در لباس یکه دارای تصاویر صاحب روح باشد چنانکه امروز(از فوتبالیستان است) و یا لباس یکه در آن نوشته ها باشد حرام میباشد.

سبب بیستم یکم برای خشوع در نماز: «نخواندن نماز در وقت حاضر بودن طعام ، یا داشتن اشتهای طعام»:

رسول الله ﷺ میفرماید: «نمازی (درست) نیست در وقت حاضر بودن طعام [صحیح مسلم]»

۳۳) اسباب خشوع برای نماز.....(۴۱)

وقتیکه طعام نهاده می شود پیش روی آن ، شروع کند به طعام ، زیرا اشتها و فکرش به طعام میباشد ، وقتیکه به نماز بی ایستد طعام در فکرش میباشد و خشوع از بین میبرد ، پس باید اول طعام را بخورد.

رسول الله ﷺ میفرماید: «وقتیکه نان شب نزدیک شد و در همین وقت ، وقت نماز هم است ، پس اول خوردن طعام را شروع کنید پیش از اینکه نماز را بخوانید [صحیح مسلم (۵۵۷)].».

سبب بیست و دوم برای خشوع در نماز: «نخواندن نماز در وقتیکه وضو تنگ بوده باشد»

شکی نیست که کسیکه وضوء آن تنگ بوده باشد نمازش را نمی تواند با خشوع ادا نماید.

وتنگ بودن وضوء اینک: انسان را بول یا مواد غائط گرفته باشد ، پس در همین وقت نماز را ادا کند.

انسان باید قبل از ادای نماز خود را از بول و مواد غائط خالی کند و سپس در نماز ایستاد شود.

پیامبر ﷺ نمی کرده اند که شخصی درحالی نماز بخواند که تحت فشار ادرار است . «نهی رسول الله ﷺ أن یصلی الرجل وهو حاقن» روایت ابن ماجه (۶۱۷) و درصحیح الجامع (۶۸۳۲)

«۳۳» اسباب خشوع برای نماز.....(۴۲)

در چنین حالاتی ضروری است اول قضاء حاجت کند اگرچه نماز جماعت یا چند رکعت فوت شود، زیرا پیامبر ﷺ فرمودند: «إذا أراد أحدكم أن يذهب الخلاء وقامت الصلاة فليبدأ بالخلاء».

یعنی: اگر کسی قضای حاجت داشت و نماز اقامه شد، اول قضای حاجت کند، بعد نماز بخواند. روایت ابو داود (۸۸) و در صحیح الجامع (۲۹۹).
وحتی اگر در وسط نماز به چنین حالتی دچار شد باید نماز را قطع و قضای حاجت کند و وضو بگیرد و نماز بخواند، زیرا پیامبر ﷺ فرموده‌اند: «لا صلاة بحضرة طعام ولا هو يدافعه الأخبثان».

یعنی: در هنگام آماده بودن غذا و تحت فشار ادرار و مدفوع، نمازی (درست) نیست. صحیح مسلم (۵۶۰).

پس زمانیکه می‌خواهی در نماز ایستاده شوی باید هیچ چیز ترا از خشوع نگذارد چنین حالت‌هایی، خشوع نماز را از بین می‌برد و حبس باد شکم نیز همین حکم را دارد.

سبب بیت سوم برای خشوع و نماز: «زمانیکه برای انسان خواب پیش می‌شود نماز نخواند»:

انس می‌گوید که رسول الله ﷺ فرمود: «وقتیکه برای یکی از شما در نماز مقدمه ی خواب پیش شد، پس برود و خواب کند تا بداند در نماز چه می‌گوید» [صحیح البخاری (۲۱۰)].

«۳۳» اسباب خشوع برای نماز.....(۴۳)

سبب بیست چهارم برای شروع در نماز: «برابر نکردن سنگ ریزه ها در نماز»:

یکی از اصحاب رسول الله ﷺ میفرماید: که رسول الله ﷺ در مورد مردیکه برابر می نمود در سجده خاک و سنگریزه ها را ، فرمود: «اگر فعل کننده باشی، پس یک بار این فعل را کن» [فتح الباری ۳/۷۹].

وعلت نهی رسول الله ﷺ در نماز از برابر کردن سنگ ریزه ها وغیره اینست که خشوع و خضوع در نماز حفظ شود و تا عمل کثیر به میان نیاید. باید قبل از نماز سجده و جای نماز و لباس آماده گردد نه در نماز .

سبب بیست پنجم برای شروع در نماز: «بلند نخواندن قرائت به قرائت دیگر نماز گزار»:

رسول الله ﷺ میفرماید: «آگاه باشید که شما همراهی پروردگار تان راز و نیاز می کنید ، پس یکی دیگر خویش را اذیت نکنید ؛ و همچنان بلند نکنید یکی تان بالای دیگر تان قرائت خویش را » [سنن ابی داود].

سبب بیست ششم برای شروع در نماز: «ادا نکردن نماز پشت امام خواب آلو و یا بی وضوء»:

رسول الله ﷺ میفرماید: «نخوانید نماز پشت شخص خواب کننده و شخص بی وضوء» [صحیح الجامع (۳۷۵)].

«۳۳» اسباب خشوع برای نماز.....(۴۴)

سبب بیست و هشتم برای شوع در نماز: «ترک این طرف و آنطرف نظر کردن در نماز»:

ابوذر می گوید که رسول الله ﷺ فرمود: «همیشه می باشد الله ﷻ روی می آورد در نماز تا آنکه بنده اش باشد در نماز والتفات (اینطرف و آنطرف نظر) نکند اما وقتی که این طرف و آنطرف نظر کرد الله دور می شود» [سنن ابی داود (۹۰۹)].

نظر کردن در نماز دو گونه است:

- نظر کردن همراهی قلب به سوی غیر الله.
- نظر کردن همراهی چشم.

که هر دو صورت در نماز منع شده و انجام دادن هر دو صورت در نماز اجر انسان را کم می کند.

از رسول الله ﷺ از این طرف و آنطرف در نماز سؤال کرده شد گفت: «دزدی است که آنرا شیطان دزدی میکند از نماز شخص» [صحیح البخاری].

سبب بیست و نهم برای شوع در نماز: «بلند نکردن چشم بطرف آسمان»:

در احادیث فراوانی از بلند کردن چشم به طرف آسمان منع کرده شده ایم ، و حتی وعید و عذاب برای فاعل چنین کاری تعیین کرده شده است.

«۳۳» اسباب خشوع برای نماز.....(۴۵)

رسول الله ﷺ میفرماید: «وقتیکه یکی از شما نماز می خواند پس چشم های خود را طرف آسمان بلند نکند» [مسند احمد].

و در حدیث صحیح دیگری آمده است که: «چه حال است برای آن اقوام یکه بلند می کنند چشم های خود را در نماز طرف آسمان» [۴۲۹].

سبب بیست و نهم برای شروع نماز: «نه انداختن آب دهن در پیش روی در نماز»:

انداختن آب دهن در پیش روی در نماز منافی خشوع در نماز و خلاف آداب می باشد و عمل شنیع و بد است.

رسول الله ﷺ میفرماید: «وقتیکه یکی از شما نماز می خواند پس آب دهن خویش را پیش روی خود نیندازد ، زیرا پیش روی آن الله ﷻ می باشد» [صحیح البخاری (۳۹۷)].

سبب سی ام برای شروع نماز: «مقابله با فاجه در نماز (عدم فاجه در نماز)»:

رسول الله ﷺ میفرماید: «وقتیکه یکی از شما در نماز فاجه (خمیازه) می کشد پس بند کند دهن خویش را تا اندازیکه توان دارد زیرا از آنجا شیطان داخل میشود» [مسلم ۴/۲۲۹۳].

«۳۳» اسباب خشوع برای نماز.....(۴۶)

و نیز رسول الله ﷺ میفرماید: خمیازه از شیطان است پس هرگاه خمیازه به سراغ یکی از شما آمد تا می تواند جلوییش را بگیرد. [صحیح بخاری ۳۲۸۹].

و نیز پیامبر ﷺ میفرماید: هرگاه یکی از شما خمیازه کشید تا جای که میتواند، دهانش را باز نکند و هاه هاه نگوید. چون به این کار شیطان را میخنداند». سنن ترمذی (۲۷۴۷).

نبی اکرم ﷺ میفرماید: «الله، عطسه را می پسندد ولی خمیازه را نمی پسندد. پس اگر مسلمانی، عطسه زد و الحمد لله گفت، بر هر مسلمانی که آنرا می شنود، لازم است که در جوابش، یرحمك الله بگوید. اما خمیازه از طرف شیطان است و تا می توانید آن را دفع کنید. زیرا هنگامی که شخص (دهانش را باز می کند و) ها می گوید، شیطان به او می خندد». [صحیح البخاری].

سبب دیگر برای خشوع در نماز: «نگرفتن دستان در بغل در نماز»:

ابوهریره می گوید: «که رسول الله ﷺ منع کرده است از گرفتن دستان در بغل در نماز» [ابوداود (۹۴۷)].

«۳۳» اسباب خشوع برای نماز.....(۴۷)

سب سی و سوم برای خشوع در نماز: «آویزان نکردن لباس ، قدیفه و یا دستمال

به زمین»:

رسول الله ﷺ منع کرده است از آویزان کردن لباس در زمین ، و همچنان منع کرده است رسول الله ﷺ از پوشانیدن دهن در نماز [صحیح الجامع (۸۳۸۶)].

ملاعلی قاری می گوید: «آویزان کردن لباس مطلقاً منع شده زیرا از عادت کسانی هستند که کبر می کنند ، و نیز این عمل یهود نیز بود».

سب سی و سوم برای خشوع در نماز: «ترک مشابَهت با حیوانات»:

الله سبحانه و تعالی برای بنی آدم کرامت و عزت داده و انسان را در بهترین و زیبا ترین قامت خلق نموده است از عیب اینست که شخص خود را با حیوانات مشابه نماید.

مسلمانان از مشابَهت با حیوانات منع شده اند و از حرکات آنها در نماز که منافی خشوع بوده نیز منع شده ایم.

رسول الله ﷺ از سه چه در نماز منع نموده است: «از نماز نخواندن مثل نول زدن زاغ ، و هموار کردن نماز مثل هموار کردن حیوانات درنده ، و جای گرفتن یک نفر در جای خاص مثل جای گرفتن شتر» [مسند احمد].

ختم ترجمه و اختصار باذن الله زمستان ۱۳۹۷

«۳۳» اسباب خشوع برای نماز..... (۴۸).

خواهش ما از شما عزیزان:

برای شما معلوم است که مطبعه ها و چاپ خانه های کشور متأسفانه کتب و رساله های همچون: «داستان های سکسی»، «داستان های ملانصرالدین»، «یک دسته گل»، «فالنامه و تعویذات»، «داستان های عاشقانه»، «دعاهای بدعی امثال گنج العرش» «و غیره» را رایگان به چاپ می رسانند. وقتیکه ما تقاضای چاپ این کتاب را می کنیم، بهانه های مختلفی می آورند، و بالاخره چاپ نمی کنند.

پس جوانان مخلص و دین دوست! بخواهیم یا نخواهیم روزی از این دنیا فانی خواهیم رفت، و در قبر و آخرت یکی از راه های نجات از عذاب پروردگار، صدقه های جاریه است چون رسول الله ﷺ میفرماید: «چون انسان بمیرد، عمل او قطع می شود، جز در سه چیز: ۱- صدقه ای که جاری باشد، ۲- عملی که از آن سود برند، ۳- فرزند صالحی که برای او دعا کند» (صحیح مسلم).

سلف صالح می گفتند که دنانیر و دراهم از بین می رود ولیکن اشاعه و نشر کتاب تا قیام قیامت باقی خواهد ماند... پس این کتاب را و سایر کتب و رساله های مفید دیگری را چاپ کنید، و در دسترس جوانان قرار دهید.

دیگران بالای گسترش باطل خویش میلیون ها پول خرج میکنند، اما من و تو حاضر نیستیم که رساله و کتاب چندصفحه ای را بخاطر رضای الله به چاپ برسانیم؟!.